

Motion till riksdagen

1989/90:Ub203

av Olof Johansson m.fl. (c)

Vissa utbildningsfrågor

Inledning

I denna motion behandlas vissa frågor om utbildningspolitiken. Övriga förslag – som är direkt föranledda av budgetpropositionen – kommer att redovisas i våra kommittémotioner. Tillsammans ger de en heltäckande bild av centerpartiets utbildningspolitik.

Den senaste tidens debatt om skolan har varit livlig men den har i all huvudsak handlat om de yttre förutsättningarna för verksamheten – hur skolan skall vara organiserad, vem som skall ha det yttersta arbetsgivaransvaret för personalen, hur brister i arbetsmiljön skall åtgärdas etc. Allt detta är viktigt och den debatten måste föras, men den får inte ta så stort utrymme i anspråk att den helt förtar intresset från skolans inre verksamhet. En skola för alla får inte bara bli ett uttryckssätt utan orden måste ges ett verkligt innehåll.

Politiska beslut om skolan är inte detsamma som att det verkligen sker en förändring i skolan. Traditionens makt är stark, och förändringar i skolans kultur sker långsamt. I ett centralstyrt system anses det vara möjligt att påverka med ändrade regler för hur skolan skall vara organiserad ända ner på klassrumsnivå eller genom detaljerade resursfördelningsbeslut. Erfarenheterna har dock visat att detta inte är särskilt effektivt. I en decentraliserad skola däremot, är det nödvändigt att de övergripande målen kan klargöras på ett sådant sätt att de också kan tillämpas av dem som i skolan skall omsätta besluten i praktisk verksamhet. Först då sker en förändring och en utveckling kan komma till stånd.

Centerpartiet har genom årtionden varit pådrivande när det gällt att åstadkomma en decentralisering. Under de senaste femton åren har också skolan kommit att påverkas i denna riktning genom en serie förändringsbeslut, alltifrån SIA-reformen till beslutet om skolans styrning och utveckling. Alla dessa beslut har haft det gemensamt att de ökat den lokala beslutanderätten och ansvarstagandet för skolan. Denna utveckling måste fortsätta och bl.a. komma till uttryck i en kommande proposition om ett nytt statsbidragssystem för grundskolan. Samtidigt måste det dock slås fast att en verklig decentralisering endast är möjlig om skolhuvudmännen, dvs kommunerna, garanteras likvärdiga ekonomiska möjligheter att bära detta utökade ansvar.

Skolans uppgifter

Mot. 1989/90

Ub203

Redan i skollagens portalparagraf slås fast att skolans övergripande uppgifter är att ge eleverna goda kunskaper och färdigheter och – i samverkan med hemmen – fostra dem till ett rikt personligt liv och ansvarstagande i arbete och samhällsliv. Dessa uppgifter står på intet sätt i motsatsförhållande till varandra utan är varandras förutsättningar.

Goda baskunskaper är den allra viktigaste grunden för den personliga utvecklingen och för fortsatt kunskapsinhämtande. Trots att vi strävar efter att åstadkomma en likvärdig skola där alla elever – oavsett social och ekonomisk bakgrund – skall ges samma möjligheter, så vet vi att skillnaderna mellan elever med olika bakgrund kan vara mycket stora. Elever som kommer från hem med studietradition får ofta ett stöd från föräldrar och syskon, vilket ger dem klara fördelar framför klasskamraterna. Många andra elever däremot saknar detta stöd och riskerar att tidigt komma efter i undervisningen och därmed få de sämsta betygen. Dessa förhållanden blir särskilt tydliga i en skola med ett relativt betygssystem där eleverna hela tiden mäts mot varandra. Vi ser därför med tillfredsställelse att centerpartiets krav på en förutsättningslös betygsutredning nu kommer att tillgodoses.

Invandrarbarnen hör till den grupp elever som är särskilt utsatt. Bristfälliga kunskaper i svenska språket blir till ett ytterligare handikapp. En likvärdig undervisning kräver därför att skolan har resurser och förmåga att ge ett extra stöd till elever med svårigheter i skolarbetet. Det är av den anledningen vi från centerpartiets sida har slagit vakt om skolans förstärkningsresurser. Dessa resurser är till för att bl.a. kompensera ett bristande föräldrastöd.

Den allra viktigaste åtgärden måste dock vara att på ett bättre sätt engagera föräldrarna i barnens skolgång. En decentraliserad skola där besluten fattas närmare dem som berörs är ett sätt att öka intresset för skolan. Ökad information från skolan till föräldrarna är en annan väg att gå liksom en utökad föräldrautbildning. I en annan motion tar vi upp vuxenutbildningens betydelse för samhällsutvecklingen i stort och för möjligheterna att utjämna utbildningsklyftor i synnerhet. Den beskrivning vi nu har gjort om skillnader i stöd från hem med olika studiebakgrund visar på ytterligare ett skäl att slå vakt om vuxenutbildningen.

Till skolans uppgifter hör också att utveckla kreativitet och kritiskt tänkande hos eleverna liksom förmågan att se samband mellan olika företeelser och att sätta in kunskaper i sitt rätta sammanhang så att de ger en helhetsbild. Dit hör också att fostra eleverna till att omfatta våra grundläggande demokratiska värderingar med respekt för samhällets regler och till att visa hänsyn gentemot medmänniskorna. I skolan läggs grunden för individens förmåga att i vuxenlivet ta ansvar för sig själv, sin familj och för gemensamma angelägenheter i arbets- och samhällslivet.

Ett demokratiskt arbetsätt

I aktuella undersökningar hävdas att det fortfarande är en ganska traditionell "katederundervisning" som dominerar, dvs läraren och läroboken styr undervisningen på ett sådant sätt att eleverna tilldelas en passiv, lyssnande

roll medan läraren talar större delen av lektionstiden och ställer frågor som i sin tur är styrda av läroboken. Utrymmet för en mer individualiserad undervisning anses vara mycket begränsat liksom möjligheterna till grupparbeten, fältstudier och projektarbeten. Tiden för elevernas egna reflektioner och för praktisk tillämpning av kunskaperna är oftast mycket knapp och elevernas egna erfarenheter kan därför inte tillmätas någon större betydelse.

Ett sådant arbetssätt rimmar illa med läroplanens mål att lärare och elever tillsammans skall planera, genomföra och utvärdera undervisningen. Elevernas ansvarstagande är motiverat både av kraven på en demokratisk fostran och av vikten av att eleverna tar ett eget ansvar för sina studier. Eleverna har numera en lagstadgad rätt till inflytande i skolan men trots detta går demokratiarbetet trögt. De projekt om elevdemokrati som har genomförts i Sverige visar dessutom att elevinflytandet är mindre ju högre upp i utbildningen man kommer och mer utvecklat på låg- och mellanstadiet. Även detta är tvärt emot läroplanens intentioner som talar om ett ökat inflytande i takt med elevernas ålder och mognad.

Mot den här bakgrunden finns det all anledning att stimulera och stödja lokalt utvecklingsarbete som syftar till ett vidgat elevinflytande. Länskolnämnderna bör medverka till fler lokala projekt och utvärdera dem som redan pågår för att sedan föra erfarenheterna vidare till andra kommuner och till andra skolor.

Skolans problem

Samtidigt som man konstaterar att skolan på de allra flesta ställen fungerar på ett bra sätt så finns det naturligtvis fortfarande betydande problem. Vi har tidigare pekat på de ojämlika förhållanden som råder mellan elever från hem med olika studiebakgrund men det finns fler faktorer som medverkar till att ge skolverksamheten olika förutsättningar. På många håll bedrivs undervisningen i hårt nedslitna lokaler som erbjuder en torftig arbetsmiljö samtidigt som utrustningen är bristfällig och omodern. De senaste årens hårda besparingar har drabbat skolan olika hårt i skilda kommuner med en ojämlig standard som följd, inte minst vad gäller läromedel. Centerpartiet har motsatt sig dessa besparingar eftersom vi betraktar skolan som nationens viktigaste framtidsinvestering.

Trots dessa problem så utför skolans personal en oegennyttig och beundransvärd arbetsinsats. Lärarna är skolans viktigaste resurs och därför krävs det nu särskilda insatser för att återställa deras förtroende för samhället som arbetsgivare. I en särskild motion om vissa lärarekryteringsfrågor redovisar vi centerpartiets förslag i detta avseende. I det följande skall vi lyfta fram en del av de förutsättningar – främst av organisatorisk karaktär – som krävs för att skolan skall fungera bättre.

Mindre klasser

En viktig förutsättning för att kunna tillämpa ett förändrat arbetssätt är att klasserna/undervisningsgrupperna inte är för stora. Centerpartiet har länge drivit kravet på högst 25 elever i varje klass och det senaste riksdagsbeslutet i denna fråga – som togs i samband med det s.k. kommunaliseringssbeslutet –

är ett steg i rätt riktning. Beslutet är dock något "oklart" eftersom det uttrycks som "ett riktmärke om ca 25 elever".

Vi föreslår därför att riksdagen nu klart uttalar att ett kommande statsbidragssystem utformas så att varje klass/undervisningsgrupp kommer att innehålla högst 25 elever.

Vid fördelning av basresurser till mellanstadiet är länskolnämnderna ålagda att uppnå ett – av regeringen fastställt – elevmedeltal per basresurs (basresursmedeltal). Denna regel medverkar till att många klasser blir alldeles för stora, ofta över 30 elever. Riksdagen har tidigare fast regeringens uppmärksamhet på detta förhållande – utan märkbara resultat.

I avvaktan på ett nytt förslag till statsbidragssystem bör riksdagen redan nu besluta att det särskilda basresursmedeltalet för mellanstadiet avskaffas med omedelbar verkan. Det innebär att den klassanordning som skall gälla fr.o.m. höstterminen 1990 kan utformas utan denna begränsning.

Vidare bör klasser som innehåller elever från såväl lågstadiet som mellanstadiet – t.ex. åk 3 och 4 – få resurser som en lågstadieklass och antalet basresurser mätas ut med 25 som delningstal.

Skolans indelning i stadier

Den nuvarande stadiindelningen är endast betingad av den tidigare lärarutbildningen och därmed sammanhängande behörighetsregler. Däremot finns det inte något naturligt samband mellan indelningen i olika stadier och barnens utveckling och mognad. Utvecklingen i skolan går också mot ett mer flexibelt arbetssätt med exempelvis årskurslös undervisning. Denna utveckling begränsas dock av den nuvarande stadiindelningen med skilda delningstal för lågstadiet resp mellanstadiet.

Ett kommande förslag till nytt statsbidragssystem för grundskolan bör således utformas så att denna organisatoriska indelning i treårsintervall inte längre utgör ett hinder för skolans utveckling mot ett flexibelt arbetssätt.

Högstadiets organisation

Högstadiets organisation skulle också komma att påverkas på ett gynnsamt sätt om den ovan nämnda förändringen kom till stånd. Det skulle bli lättare att organisera skolan i mindre enheter med samtliga årskurser vid betydligt fler skolenheter med bl.a. kortare resvägar för eleverna som följd. Mindre enheter betyder dessutom oftast en bättre arbetsmiljö för både elever och personal med mindre risk för mobbning och skadegörelse. En bättre social miljö ger på sikt också ekonomiska vinster för samhället.

Om man skapar förutsättningar för en sådan organisation av undervisningen så öppnar man möjligheter för att åtgärda den nuvarande uppsplittringen på korta lektionspass med ständiga byten av lokaler, ämnen och lärare. En uppsplittring som bidrar till oron i skolan och försvårar elevernas arbetssituation. Den översyn av läroplanen som delvis redan pågår och som i övrigt har aviserats bör ges en sådan inriktning att lokalplaneringen, läraruppgifterna och ämnesstrukturen på högstadiet kan ge eleverna en mer samlad arbetssituation.

Utväxling av stimulansbidrag

Under de senaste åren har utvecklingen av statens bidragsgivning till skolväsendet gått mot en allt högre grad av schablonisering, framför allt av de stora driftsbidragen. Detta är en riktig utveckling som står väl i överensstämmelse med kraven på ett ökat lokalt ansvarstagande för skolan. Samtidigt har det dock tillkommit ett antal mindre stimulansbidrag med syfte att påskynda vissa angelägna utvecklingsinsatser. Detta behöver inte ses som ett motsatsförhållande – utan som ett sätt att komplettera de övriga styrsystemen.

En viktig förutsättning är dock att stimulansbidragen inte blir för många eller att de kommer att betraktas som mer eller mindre permanenta inslag i bidragssystemet. De bör få finnas under några få år för att därefter – om de varit framgångsrika till sitt syfte – avlösas på ett naturligt sätt av en reguljär verksamhet. Exempel på lyckade satsningar med stimulansbidrag har varit den s.k. lågstadiesatsningen och satsningen på kultur i skolan. I det senare fallet har man med en relativt ringa insats åstadkommit ett lyft för elevernas kulturaktiviteter.

Enligt vår mening finns det nu två områden som framstår som synnerligen angelägna. Det ena är miljöområdet där det finns ett stort intresse och ett betydande engagemang hos många. Länskolnämnderna har sedan några år särskilda miljöresurspersoner som dock haft mycket små – för att inte säga obefintliga – resurser till sitt förfogande. Här behövs det en ordentlig markering från samhällets sida för att understryka den vikt vi lägger i skolans roll att medverka till ett ökat kunnande och miljömedvetande.

Det andra området gäller undervisningens internationalisering. I annat sammanhang redovisar vi förslag för att utveckla skolans språkundervisning men begreppet internationalisering innehåller ju så oändligt mycket mer. Internationell samverkan och förståelse, solidaritet, fred och överlevnad, kultur och religion, handel och kommunikationer etc. etc. Här har skolan en stor uppgift att fylla.

Vi föreslår att dessa båda områden tilldelas 12,5 mkr vardera och att medlen tas från det nuvarande stimulansbidraget om 25 mkr till utveckling av samlad skoldag som därmed avvecklas.

Stimulansbidrag till läromedel

Vi har tidigare föreslagit att riksdagen skulle besluta om stimulansbidrag till kommunerna för att öka inköpen av läromedel. Detta förslag har avvisats av en majoritet i riksdagen av principiella skäl. Man har hävdats att det inte varit möjligt och lämpligt att staten ger bidrag till sådana uppgifter som anses åvila kommunerna. Denna princip har nu brutits eftersom riksdagen under hösten 1989 fattade beslut om ett särskilt stimulansbidrag till arbetsmiljöåtgärder i skolan. Vi återkommer därför med vårt tidigare förslag att införa ett särskilt stimulansbidrag på 100 mkr för inköp av läromedel. Det bör ankomma på regeringen att närmare utforma de regler som krävs för detta bidrag, men vi förutsätter att det förknippas med kravet på betydande motprestationer från kommunernas sida.

Riksdagen bör anvisa 100 mkr för detta ändamål på ett nytt anslag under rubriken B 11, bidrag till driften av grundskolor m.m.

Återföring av resurser

Mot. 1989/90

Ub203

Under slutet av höstterminen -89 drabbades skolan av en arbetskonflikt som ledde till att många elever gick miste om en betydande del av sin undervisning. Det var ett svårt avbräck för alla som drabbades men värst utsatta blev naturligtvis de elever som behöver sina betyg – och kunskaper – för att söka vidare till andra utbildningar.

Som en konsekvens av konflikten har statsverket gjort en viss besparing i form av ej utbetalda statsbidrag. Vi uppskattar den inbesparade summan till 257 mkr. Av detta belopp har vi, i en motion om vissa lärarrekruteringsfrågor, föreslagit att 50 mkr tas i anspråk för angelägna insatser vad avser den framtida lärarförsörjningen. Vidare bör de 100 mkr till stimulansbidrag till läromedel som vi föreslagit i denna motion, finansieras via denna besparing.

För att i någon mån lindra de negativa följderna av arbetskonflikten föreslår vi att resterande belopp, 107 mkr, återföres till skolan. De nya resurserna skall användas till stöd för sådana elever som till följd av konflikten kommit efter i undervisningen. Detta kan lämpligen ske genom att beloppet tillföres anslaget B 10, särskilda insatser inom skolområdet.

Invandrabarnens språk – en resurs

I samband med budgetpropositionen 1988/89 försökte regeringen beskära invandrabarnens möjligheter till hemspråksundervisning. Detta försök avvisades dock av riksdagen som bl.a. ställde sig bakom följande formulering av utbildningsutskottet. "Avslutningsvis vill utskottet stryka under att hemspråksundervisningen självfallet bör ha samma ställning som undervisningen i andra ämnen i skolan och därvid ges likvärdiga arbetsmöjligheter". Detta var en viktig markering från riksdagens sida.

Utvecklingen när det gäller antalet elever i den svenska skolan som har ett annat förstaspråk än svenska har varit lavinartad. I början av 60-talet var det ca 1 % för att i slutet av 80-talet ha ökat till ca 10 %. Vid sekelskiftet kommer det sannolikt att vara nära en tredjedel av eleverna som har ett annat förstaspråk. Denna förändring är förmodligen den mest revolutionerande händelsen i den svenska skolan sedan allmän skolplikt infördes år 1842.

Samhället betraktar oftast hemspråksundervisningen som en rättighet för invandrabarnen – en rättighet som utgår från vissa givna kriterier. Hemspråket skall vara det dagliga umgängesspråket i hemmet för att man skall ha rätt till undervisning och genom denna ges barnen möjlighet att behålla sitt språk och få tillgång till den egna kulturen. Hemspråksundervisningen är också ett led i den pedagogiska processen där barnen genom att befästa sitt modersmål lägger grund för vidare språkinläring. Vid bristfälliga svensk-kunskaper är hemspråket också ett viktigt stöd för övriga ämnen. Hemspråksundervisningen är vidare ett led i den sociala processen där hemspråksläraren ofta är den viktigaste länken i kontakten med hemmet – inte minst när det gäller flyktingfamiljer.

Man kan också se till nyttoaspekten. I en allt mer internationell värld har vårt land behov av många välutbildade människor med goda språkkunskaper. Med invandrabarnen – och deras föräldrar – får vi dessa kunskaper "gratis". Vi i centerpartiet menar att invandrabarnen är en resurs för vårt

samhälle som vi borde ta till vara på ett bättre sätt än vad som görs idag. Många av dem kommer dessutom från stora – för oss svenskar – lite mer främmande språkområden. Dit hör t.ex. Latinamerika med spanska och portugisiska och de arabisktalande länderna. Dessa delar av världen hör samtidigt till de områden som blir allt mer intressanta som framtida marknader för svensk industri.

Vi föreslår att riksdagen av regeringen begär ett program för hur invandrarbarnens språkkunskaper på ett systematiskt sätt skall tas tillvara.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om likvärdiga ekonomiska resurser för kommunerna i ett kommande statsbidragssystem.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ett förändrat arbetssätt med ett utökat elevinflytande och medansvar.

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om högst 25 elever i varje klass.

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att avskaffa det särskilda basersmedeltalet för mellanstadiet.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om 25 som delningstal för klasser med elever från såväl låg- som mellanstadiet.

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om grundskolans indelning i stadier.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om högstadiets organisation.

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utväxling av stimulansbidrag.

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stimulansbidrag med 100 (XXX) 000 kr. till läromedel.

10. att riksdagen beslutar att återföra inbesparade statsbidrag – 107 (XXX) 000 kr. – till anslaget B 10. Särskilda insatser inom skolområdet.

11. att riksdagen hos regeringen begär ett program för att ta till

Stockholm den 17 januari 1990

Olof Johansson (c)

Karl Erik Olsson (c)

Bertil Fiskesjö (c)

Gunnar Björk (c)

Pär Granstedt (c)

Karin Israelsson (c)

Per-Ola Eriksson (c)

Görel Thurdin (c)

Karin Söder (c)

Gunilla André (c)

Börje Hörnlund (c)

Agne Hansson (c)

Larz Johansson (c)